

Till kulturminister Parisa Liljestrand och
justitieminister Gunnar Strömmer med anledning av
rundabordssamtal den 4 september 2023

Stärk yttrandefriheten – förslag på åtgärder

Inledningsvis vill jag rikta ett stort tack till kulturminister Parisa Liljestrand och justitieminister Gunnar Strömmer för inbjudan till rundabordssamtalet. Jag tror att den typen av samtal är extra viktiga i den tid vi nu befinner oss i.

Från Journalistförbundets sida vill vi lyfta ett antal åtgärder som vi anser är viktiga för att stärka yttrandefriheten:

Utlandsspioneri – i samband med att riksdagen beslutade om de nya reglerna om utlandsspioneri uppstod en debatt om behovet av att införa bestämmelserna på det grundlagsskyddade området. Mediebranschen varnade för effekterna och vi kan nu se att redaktioner avstår från att publicera uppgifter på grund av de nya reglerna. Journalistförbundet anser därför att frågan om utlandsspioneri bör utredas på nytt i syfte att klargöra behovet av reglerna på det grundlagsskyddade området, samt att tydliggöra tillämpningsområdet.

Ett-årsregeln – frågan om ett demokrativillkor för mediestöd har varit ett diskussionsämne under flera års tid. Nu går regeringen vidare med förslaget. Journalistförbundet har konsekvent motsatt sig ett demokrativillkor eftersom det uppenbart strider mot intentionerna i grundlagen. Enligt Journalistförbundet finns det bättre sätt att bekämpa odemokratiska krafter. Ett sätt är att använda de straffbestämmelser som finns i våra grundlagar, till exempel hets mot folkgrupp. Så som Yttrandefrihetsgrundlagen ser ut idag finns det dock ett kryphål som gör det enkelt för ansvarig utgivare att undgå ansvar. Anledningen är den så kallade ett-årsregeln som gör att Justitiekanslern under vissa förhållanden måste ge ansvarig utgivare två veckor på sig att ta bort innehåll och om ansvarig utgivare gör detta kan JK inte kan åtala. Journalistförbundet har kritiserat detta sedan ett-årsregeln kom. Det är hög tid att regeringen utreder konsekvenserna och behovet av bestämmelsen.

Digitalt källskydd – journalisters tystnadsplikt och källskyddet är avgörande för allmänhetens förtroende för journalister. I takt med att möjligheterna att använda hemliga tvångsmedel utökas försvåras möjligheterna för journalister att skydda sina källor. Det handlar om FRA-lagstiftning, datalagring, hemlig dataavläsning, med mera. I Sverige finns en stark tradition av att värna bland annat Journalisters tystnadsplikt vid användningen av hemliga tvångsmedel genom det så kallade avlyssningsförbundet. Journalistförbundet har flera gånger, tillsammans med bland andra Advokatsamfundet efterlyst att de många olika lagstiftningsåtgärderna som genomförts de senaste åren ska analyseras i syfte att få en helhetsbild över hur bland annat avlyssningsförbundet påverkats. Journalistförbundet förutsätter också att regeringen går vidare med den ökade dokumentationsplikten som föreslagits när det gäller beslut om hemliga tvångsmedel i syfte att öka insynen i hur hemliga tvångsmedel används i praktiken.

Offentlighetsprincipen – i Journalistförbundets Öppenhetsdatabas har Journalistförbundets yttrandefrihetsgrupp indexerat alla förändringar i offentlighets- och sekretesslagen, OSL från och med 2019 till och med april i år. Totalt handlar det om cirka 200 ändringar i OSL. Bedömningen är att 106 av dem innebär någon form av förändringar av öppenheten gentemot den offentliga makten. Av de 106 förändringarna innebär endast 17 att insynen ökade för allmänheten. Men i hela 89 fall ökade sekretessen. Journalistförbundet är också remissinstans i många lagstiftningsärenden där nya sekretessbestämmelser föreslås. Inte sällan handlar det om EU-lagstiftning som förutsätter sekretess. Enligt Journalistförbundet bör regeringen tillsätta en utredning för att kartlägga på vilket sätt EU-inträdet påverkat offentlighetsprincipen och hur Sverige kan verka för att öka öppenheten inom EU snarare än att importera tystnadskulturen från andra EU-länder.

Öka insynen i privat sektor – det finns färdiga lagförslag på hur insynen kan öka i privat verksamhet som finansieras med offentliga medel. Det handlar om förslaget att införa offentlighetsprincipen i friskolor, samt förslaget om att införa meddelarskydd för anställda inom privat kollektivtrafik. Enligt Journalistförbundet är det hög tid att regeringen gör verklighet av förslagen.

Försvara public service – regeringen har nyligen tillsatt en utredning inför kommande tillståndperiod för public service-företagen. Enligt Journalistförbundet är direktiven till utredningen för vida och öppnar upp för en debatt om public service som går stick i stäv med alla högtidstal om att försvara public service. Enligt Journalistförbundet bör regeringen, istället för att öppna upp för mer detaljreglering av public service, på nytt utreda förutsättningarna att grundlagsskydda verksamheten i syfte att tydligt signalera public service-företagens viktiga demokratiska funktion.

Polisens demokratiuppdrag – i en demokrati måste polisen försvara journalister, inte hindra dem från att utföra sitt arbete. Den senaste tidens händelser då polisen fört bort och gripit journalister i samband med demonstrationer måste adresseras på regeringsnivå. Genom regleringsbrev har regeringen möjlighet att styra polisens arbete. Från att ha haft ett tydligt demokratiuppdrag i sitt regleringsbrev lyser nu ordet "demokrati" med sin frånvaro i regeringens regleringsbrev till polisen. Enligt Journalistförbundet måste regeringen tydligt signalera att polisen har ett ansvar för att skydda journalister – det borde vara en självklarhet i en demokrati som Sverige.

Uppdatera handlingsplanen om hot och hat mot journalister – år 2017 kom handlingsplanen "Till det fria ordets försvar" som bland annat handlar om att motverka hot mot journalister. Sedan dess har mycket hänt både på och utanför redaktionerna och det finns ett stort behov av att uppdatera handlingsplanen. Polisen måste också få ett tydligt uppdrag att jobba för att motverka och utreda hot och hat mot journalister. Detta särskilt om den nya lagen om stärkt straffrättsligt skydd för journalister ska få avsedd effekt. En utgångspunkt för arbetet borde vara den rekommendation om säkerhet för journalister som EU-kommissionen la fram år 2021. I rekommendationen uppmanas medlemsstaterna bland annat att säkerställa att journalister har tillgång till juridisk rådgivning, psykologstöd och säkerhetsåtgärder. Detta är av stor vikt inte minst för förbundets frilansmedlemmar som inte på samma sätt som anställda kan få hjälp från arbetsgivare när de utsätts för hot och hat.

Vid alla lagstiftningsåtgärder måste lagstiftaren beakta eventuella effekter som ett förslag kan få för skyddet av våra fri- och rättigheter enligt regeringsformen. Enligt Journalistförbundet är analysen av effekterna på yttrandefrihetens område ofta bristfälliga. Det förkommer att sekretessregler till exempel föreslås utan att de negativa effekterna i form av minskad insyn alls adresseras. Enligt Journalistförbundet behöver regeringen redan när direktiven till utredningar tas fram bättre adressera dessa frågor och ge utredningarna ett tydligt uppdrag att även analysera negativa effekter i form av begränsningar i press- och yttrandefrihet.

*Ulrika Hyllert
Förbundsordförande
Journalistförbundet*